

SYNDICS' CHAPEL

Musica Reservata

Rolande Lassus - Zevende Boetepsalm, 1559
Leonard Lechner - Johannespassie, 1593 (fragmenten)

Magister: Henk van Benthem

Dinsdag 15 april 2014 - 21.00 uur
Anglicaanse Episcopale Kerk
Groenburgwal 42 Amsterdam

Rolande Lassus (1532 – 1594): *Zevende Boetepsalm* (ps. 142) uit 1559

[1] Domine, exaudi orationem meam:
auribus percipe obsecrationem meam in
veritate tua:
exaudi me in tua iustitia.
[2] Et non intres in iudicium cum servo tuo
Domine:
quia non iustificabitur in conspectu tuo
omnis vivens.
[3] Quia persecutus est inimicus animam
meam:
humilitavit in terra vitam meam.
[4] Collocavit me in obscuris sicut
mortuos saeculi:
et anxius est super me spiritus meus,
in me turbatum est cor meum.

[1] Heer, hoor mijn gebed,
neig de oren tot mijn smeekbeden in Uw
waarheid;
verhoor mij naar Uw gerechtigheid.
[2] En ga niet voor het gerecht met Uw
dienaar, Heer:
want niemand, die leeft, zal voor Uw
aangezicht rechtvaardig zijn.
[3] Want de vijand belaagt mijn ziel;
hij heeft mijn leven in de aarde getrapt;
[4] Hij heeft mij in de duisternis geworpen,
zoals degenen die al lang dood zijn.
Daarom is mijn geest beklemd in mij,
Binnen in mij gaat mijn hart gaat te keer.

MUSICA RESERVATA is een 16^e eeuwse term die duidt op (buiten muzikale, door de tekst aangereikte) betekenissen in de muziek. Rolande Lassus kreeg al op zijn 34ste een biograaf toegewezen, Michael Quicquelberg, een humanist afkomstig uit Antwerpen. Deze gebruikte de term 'musica reservata' om o.a. Lassus' boetepsalmen te beschrijven. Hier komen namelijk talloze madrigalisten in voor: zoals 'turbatum est cor meum' [4] waar zangers in heftige syncopen door elkaar worden geschud, of 'decendentibus in lacum' [8] waar men in lange tonen (geen versieringtonen) steeds door de bodem zakt, steeds dieper de put in. Dit zijn clichés die in tal van andere composities, ook van andere componisten, voorkomen. Maar ook tekstuitbeelding, snelle tonen voor 'velociter' [7], stilstaande harmonieën in 'terram rectam' [12], door op een onverwacht moment een rust in te voeren is het alsof de geest ontsnapt uit de mond van de zanger, 'defecit spiritus meus' [7], of hoge tertsparallellen als engelengezang in 'saecula saeculorum' [12]. Maar 'musica reservata' is meer: ook bij teksten waar niet direct een figuur voorhanden is, speelt de retorisch zeggingskracht een rol zoals bij 'Domine exaudi me' [1] dat in de sopraan als een melodische stijgende terts gezet wordt, dat klinkt als een vraag, als een 'interrogatio', een retorische figuur avant la lettre.

Leonhard Lechner (1553 – 1606): *Historia der Passion und Leidens unsers einigen Erlösers und Seligmachers Jesu Christi, nach dem alten lateinischen Kirchenchoral mit vier Stimmen componiert uit 1593.*

Getsemane

Das Leiden unsers Herren Jesu Christi aus dem Evangelisten Johanne. Da Jesus solches geredet hatt, ging er hinaus mit seinem Jügern über den Bach Kidron; da war ein Garten, in den ging Jesus mit seinem Jügern. Judas aber, der ihn verriet, wusste den Ort auch denn Jesus versammelt sich oft daselbst mit seinen Jüngern. Da nun Judas zu sich genommen hatte die Schar und der Hohenpriester und Pharisäer Diener, komm er dahin mit Fakkeln, Lampen und mit Waffen. Als nun Jesus wusste alles, was ihn begegnen sollte, ging er hinaus und sprach zu ihnen: 'Wen suchet ihr?' Sie antworteten ihm: 'Jesum von Nazareth'. Jesus spricht zu ihnen: 'Ich bins'. Judas aber, der ihn verriet stund auch bei ihnen. Als nun Jesus zu ihnen sprach: 'Ich bins' wichen sie zurück und fielen zu Boden. Da fragte er sie abermals: 'Wen suchet ihr?' Sie aber sprachen: 'Jesum von Nazareth.' Jesus antwortet: 'Ich habs euch gesagt, dass ichs sei; suchet ihr denn mich, so lasset diese gehn.' Da hatte Simon Petrus ein Schwert und zog es aus und schlug nach des Hohenpriesters Knechte und hieb ihm sein recht Ohr ab. Da sprach Jesus zu Petro: 'Steck dein Schwert in die Scheide! Soll ich denn den Kelch nicht trinken den mir mein Vater gegeben hat?' Die Diener aber bunden ihn und führeten ihn aufs erst zu Hannas.

Een verregaand stadium van 'Musica Reservata' is de veelvuldige tekstuitbeelding in Lechners *Historia*. De compositie is geheel vanuit het woord gedacht. De directe rede speelt een alles bepalende rol na een vertellende inleiding. Het wordt daardoor een 'koortheater', een soort Bijbelse commedia dell'arte met als sprekende personen Petrus, Jezus, Pilatus, Hannas, Kaiphas en nog vele anderen.

Lassus - *Boetepsalm* (vervolg)

[5] Memor fui dierum antiquorum,
meditatus sum in omnibus operibus tuis:
et in factis manuum tuarum meditabar.

[6] Expandi manus meas ad te:
anima mea sicut terra sine aqua tibi.

[7] Velociter exaudi me Domine:
defecit spiritus meus.

[8] Non avertas faciem tuam a me:
et similis ero descendentibus in lacum.

[9] Auditam fac mihi mane misericordiam
tuam,
quia in te speravi.

[5] Ik herinnerde mij de dagen van vroeger,
ik overdacht al Uw daden;

ik dacht na over de werken van Uw handen.

[6] Ik strekte mijn handen naar U uit:
mijn ziel is voor U als een land zonder
water. *Sela.*

[7] Verhoor mij snel, Heer,
mijn geest is verzwakt;

[8] Wend Uw aangezicht niet van mij af,
want ik zou gelijk worden aan hen die in
den put afdalen.

[9] Laat mij in de morgen Uw
goedertierenheid horen,
want ik vertrouw op U.

Rolande Lassus componeerde de cyclus van zeven boetepsalmen rond 1559, 27 jaar oud, in opdracht van Albrecht V, hertog van Beieren, bij wie hij sinds 1556 in dienst was, ja, in dwingende opdracht, op bevel. De hertog hield de psalmen voor privé-gebruik, evenals de *Prophaetae Sybillarum* en de eerste groep *Lectiones ex Propheta Iob*, zeer tegen de zin van Lassus zelf, die voortdurend zijn best deed alles wat hij gecomponeerd had direct uitgegeven te krijgen, zelfs tegelijkertijd op verschillende plaatsen. De hertog liet zelfs in de jaren 1563/70 een praalhandschrift maken, waarin de boetepsalmen werden opgenomen. Na de dood van Albrecht in 1579 werden de stukken vrijgegeven, gedrukt en uitgegeven, 1584. Albrecht werd opgevolgd door zijn zoon Wilhelm V die 'bevriend' was met Lassus, een streng katholieke, zichzelf kastijdende persoon.

Cassiodorus, diplomaat en geleerde aan het hof van Theodorik de Grote (6^e eeuw, Ravenna), gaf de psalmen een 'opschrift'. Zeven opschriften tonen een verwijzing naar boetedoening: 6, 32, 38, 51, 102, 130, 143 (protestantse nummering). Paus Innocentius III (12^e eeuw) bepaalde dat deze psalmen vooral geschikt zijn voor de vastentijd, dat is de tijd vóór Pasen. Paus Pius V bepaalde (ná 1566, dus nadat Lassus ze als cyclus getoonzet had) dat vooral Goede Vrijdag geschikt was voor het bidden van deze psalmen en stelde zelfs een aflat van 50 dagen daarvoor in het vooruitzicht.

Vele componisten volgden Lassus voorbeeld en zetten deze cyclus ook, o.a. Andrea Gabrieli (1583), William Byrd (1585) en Leonhard Lechner die een leerling van Lassus was (1578).

Golgata

Sie namen aber Jesum und führeten ihn hin, und er trug sein Kreuz und ging hinaus zu der Stätte, welche heisset Schädelstatt. Da kreuzigeteten sie ihn und mit ihm zween andere, zu beiden Seiten, Jesum aber mitten inne.

Pilatus aber schrieb ein Überschrift und heftet sie auf das Kreuz und war geschrieben hebräisch, griechisch und lateinisch: 'Jesus von Nazareth, der Juden König' Die aber vorüber gingen, lästerten ihn und schüttle ihre Häupter 'Pfui dich, wie fein brichst du den Tempel und bauest ihn in dreinen Tagen; hilf dir selbst! Bist du Gottes Sohn so steig herab vom Kreuze.

Lechner werd geboren in 1553 in het zuiden van Tirol. Hij was dus 21 jaar jonger dan Lassus. Als jongen zong hij tot zijn 17^e in de Beierse hofkapel waar Lassus de leiding had; in 1570 vertrok hij naar Nürnberg. Hij raakte bevriend met Jakob Regnard. Hij werd docent aan de school St Lourens en trouwde de weduwe van de Stadmuzikant Friedrich Kast. In 1584 werd hij kapelmeester aan het hof van de graaf van Hohenzollern-Hechingen, Eitel Friedrich I, maar daar ontstonden onenigheden waardoor hij ontslagen en zelfs vogelvrij verklaard werd. Hij vluchtte en kwam uiteindelijk terecht in Stuttgart aan de Württembergische Hofkapelle, eerst als tenorzanger, later in 1589 als kapelmeester. Hij bracht het musiceren tot een hoog niveau, ook gedurende de laatste 10 jaar van zijn leven toen hij chronisch ziek was. Hij stierf in 1606.

Het meerstemmig zingend voordragen van het lijdensverhaal uit een van de evangeliën was populair in de late 16^e eeuw. Cypriano de Rore heeft een *Passio Domini Nostri Jesu Christi secundum Iohannem* gemaakt ca. 1552, evenals Lassus, Andrea Gabrieli, Thomas Luis de Victoria en anderen.

Lassus - *Boetepsalm* (vervolg)

[10] Notam fac mihi viam, in qua ambulem,
quia ad te levavi animam meam.

[11] Eripe me de inimicis meis,
Domine, ad te confugi:
doce me facere voluntatem tuam,
quia Deus meus es tu.

[12] Spiritus tuus bonus deducet me in
terram rectam:
propter nomen tuum, Domine,
vivificabis me, iniquitate tua.

[13] Educes de tribulatione animam
meam:
et in misericordia tua disperdes inimicos
meos;

[14] Et perdes omnes, qui tribulant
animam meam,
quoniam ego servus tuus sum.

[10] Maak mij bekend met de weg die ik te
gaan heb,

want ik heb mijn ziel tot U opgeheven.

[11] Red mij van mijn vijanden,
Heer, tot U neem ik mijn toevlucht.

leer mij Uw wil te doen,
want Gij zijt mijn God!

[12] Laat Uw goede Geest mij naar een
zeker land leiden.

omwille van Uw naam, Heer,
schenk mij het leven, om Uw
rechtvaardigheid.

[13] Leid mijn ziel weg van de gevaren:
en roei mijn vijanden uit, om Uw
goedertierenheid;

[14] En breng allen om die mijn ziel
beangstigen,
want ik ben Uw dienaar.

Een vraag die door Lassus-biografen-wetenschappers voor zover ik weet nauwelijks beantwoord wordt is: waaróm hechtte hertog Albrecht V van Beieren toch zo'n enorme waarde aan die boetepsalmen? Katholieken kopen aflaten, protestanten doen boete. De eerste van de 95 stellingen, die Luther, naar men zegt, in 1517 op de deur van de slotkapel te Wittenberg hechtte, luidde: 'Toen onze Heer en Meester Jezus Christus zei: 'Doet boete' (Matth. 4: 17)¹, wilde Hij dat het hele leven van Zijn gelovigen een voortdurende boetedoening zou zijn.' En de 36^e: 'Iedere Christen die oprecht boete doet, heeft een volkomen vergeving van straf en schuld, ook zonder aflatbrieven.' Het Beierse hof moest niets hebben van de inquisitie. Hertog Albrecht V meende dat het katholieke geloof van binnenuit veranderd kon worden door 'goed' te doen: niet de ketterijen moesten worden bestreden, maar de uitwassen van de clerus. Dit standpunt liet de hertog ook vertegenwoordigen op het concilie van Trente in 1562. Het Noord-Italiaanse Trente lag toen overigens binnen het hertogdom Beieren.

---

¹ In de *Luther-Bibel* (1545) staat bij Mattheus 4: 17 'Thut busse', in de Nederlandse *Statenbijbel* (1638) echter staat 'Bekeert U'. Als u een verkeerde oprit van de autobaan neemt, ziet u het bord 'Ga terug'. *Vulgaat*: Exinde coepit Iesus praedicare et dicere: " Paenitentiam agite; appropinquavit enim regnum caelorum ".

Lechner - *Historia* (vervolg)

Zeven kruiswoorden

Jesus aber betet und sprach:

(1) 'Vater vergibe ihnen, denn sie wissen nicht was sie tun.'

Und als er Seine Mutter sahe und den Jünger dabei stehn den er lieb hatt, spricht er zu seiner Mutter:

(2) 'Weib, siehe, das sist dein Sohn!' Danach sprach er zu dem Jünger: 'Siehe, das ist deine Mutter.' Der Übeltäter aber einer so zu seiner Rechten hänget, sprach zu ihm:

'Herr, gedenk an mich wann du in dein Reich kommest.'

Und Jesus sprach zu ihm:

(3) 'Wahrlich ich sag dir, heut wirst du bei mir sein im Paradiese.'

Dass aber die Schriftt erfüllet würde, sprach er:

(4) 'Mich dürstet.' Sie aber reichten ihm Essig in einem Schwamm.

Und Jesus schrie laut:

(5) 'Eli la asabthani?' Das ist: 'Mein Gott warum hast du mich verlassen?'

Und wiederum sprach er:

(6) 'Es ist vollbracht.' Und abermal rief er laut:

(7) 'Vater in deine Hände befehl ich meinen Geist!' und neigete das Haupt und verschied.

Der du für uns gelitten hast, Erbarme dich unser O Jesu!

Lassus - *Boetepsalm* (vervolg): doxologie

[15] Gloria Patri, et Filio et Spiritui Sancto.

[15] Ere zij de Vader en de Zoon en de Heilige geest

[16] Sicut erat in principio, et nunc et semper,

[16] zoals geweest is vanaf het begin, nu is en altijd zijn zal

Et in saecula saeculorum. Amen

Tot in de eeuwen der eeuwen. Amen.

Applaus? Dit was een programma van overdenken en bidden. Deze zevende boetepsalm is een gebed om hulp en een dringend verzoek om ondersteuning. De *Historia* is een gezongen evangelielezing, het verhaal van Jezus gevangenneming en kruisiging. Hierna past een applaus niet. Überhaupt is applaus een Fremdkörper in deze periode. Het zou komen in plaats van woorden, kreten van bijval en goedkeuring. Roep ons toe als we langskomen door het middenpad weer naar achteren: 'ja, goed gedaan, leuk, bis, lassuslassus, mooi hoor, fijn, ongelofelijke muziek zeg' of woorden van gelijke strekking.

De **Syndics' Chapel**, zo genoemd naar de ruimte waarin zij studeert en presenteert, stelt zich als voornaamste doel de muziek uit de late 16^e en de vroege 17^e eeuw opnieuw tot leven te brengen. Wekelijks komen de zangers bijeen. Het jaar is ingedeeld in 5 projecten, voor het komende schooljaar (14/15) is dat: *Palestrina's Paus Marcellus-mis* (concert 7 oktober 2014), *Kerst*, i.s.m. Les Perruques d'Amsterdam (concert 16 december 2014), *Tudor Church Music Byrd/Tallis* (concert 17 februari 2015), *Pinkstermuziek*, o.a. met Byrds *Veni Sancte Spiritus* (concert 21 april 2015) en ten slotte *Wereldlijke muziek, Italiaanse madrigalen* (concert 16 juni 2015). De algehele leiding is in handen van magister Henk van Benthem.

Members of the Chapel

SOPRAAN

Marjan van Giel, Regine Willemsen

ALT

Rients van Goudoever

TENOR

Kees Terlouw, Rienk Blom, Eduardo Lopez

BAS

Harry Geurts, Wouter Hager, Hessel Castricum, Guido Veuger

VERTALING

Jan Burgers

TECHNIEK, BEELD EN GELUID

Evert de Cock

MAGISTER

Henk van Benthem

De kerkruimte waarin u zich nu bevindt is oorspronkelijk een lakenhal (Du. Gewandhaus), een onderdeel van een complex waartoe ook het hoekpand met de Staalstraat behoort. Om de kwaliteit van de wolproductie te waarborgen werden er staalmeesters aangesteld. Zij keurden de stalen. Rembrandt heeft in 1662 dit college geportretteerd. 'De staalmeesters' vertaald in het Engels: 'the syndics'. 'The Syndics' Chapel' is dus 'de muziekkapel van de staalmeesters.

Het volgende 'openbare muzikale uur' is dinsdag 17 juni 2014 om 21 uur in de Anglicaanse Kerk, Groenburgwal 42, Amsterdam. Onderwerp het *Franse Chanson*; chansons van o.a. Claudin de Sermisy, Clement Jannequin, Pierre Sandrin, Nicolas Gombert, Claude le Jeune en Jan Pieterszoon Sweelinck. Medewerking wordt verleend door 'The Syndics' Consort' (DISKANTGAMBA: Joe Lie Ong, ALTGAMBA: Marco de Souza, BASGAMBA: Jan Kaldewey, RENAISSANCELUIT: Rene Genis).